

2º Dei immensitatem et cum ea intime nexam omnipresentiam in catholicae fidei doctrina contineri, ex universalis ecclesiastica praedicatione manifestum est. Patrum doctrina non modo dogma ipsum comprehendit; sed etiam explicationem dogmatis paulo ante a nobis propositam distincte complectitur, ut ex illis non modo *an sit*, sed etiam *quid sit* divina immensitas, quantum in hac nostra caligine concessum est, intelligere possimus. Ne longiores simus, Patrum declarationes apud Petavium l. III. c. 7-10. legantur, ex quibus unusquisque confirmatam videbit nostrae thesis probationem, quae ut non aliud sit quam doctrinae Patrum commentarius, operam dedimus.

Ad Scripturas quod attinet, in iis accommodate ad nostrum intelligendi modum Dei immensitas ea fere ratione per oppositionem ad limites loci et spatii describitur, qua aeternitas eximitur a limitationibus temporis. a) Sicut aeternitas exprimitur eo, quod Deus dicitur esse quovis tempore et ante omne tempus; ita immensitas explicatur per Dei praesentiam in omni loco et spatio, cuius universitas dici solet « coelum et terra, » una cum declaratione, Deum nullis spatiis comprehendi. « Coeli et terrae cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat.... Quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum; in ipso enim vivimus, et movemur, et sumus » Act. XVII. 24. 27. 28. « Numquid non coelum et terram ego impleo? » Ier. XXIII. 24. « Ergone putandum est, quod vere Deus habitet super terram? Si enim coelum et coeli coelorum te capere non possunt, quanto magis domus haec, quam aedificavi? » 3. Reg. VIII. 27; 2. Paral. VI. 1. « Excelsior coelo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? longior terra mensura eius, et latior mari » Iob. XI. 8. Pariter b) sicut aeternitas exprimitur eo, quod in Deo dicitur omne tempus, praeteritum, praesens et futurum esse unum, ac proinde differentia et successio temporis negatur; ita declaratur immensitas eo, quod prae divina praesentia longinquum et propinquum in spatio unum est, ac consequenter prae illo differentia locorum et spatii nulla est. « Putasne, Deus e vicino ego sum, et non (etiam) Deus de longe? Si occulta-

bitur vir in absconditis, et ego non video eum? » Ier. XXIII. 23. « Si ascendero in coelum, tu illic es; si descendero in infernum, ades. Si.... habitavero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me » Ps. CXXXVIII. 8. « Deus in coelo sursum, et in terra deorsum » Ios. II. 11. Denique c) sicut aeternitas exprimitur eo, quod divina duratio nec initium habet nec finem; ita immensitas exhibetur, eo quod divina praesentia nullum habet terminum. « O Israel quam magna est domus Domini, et ingens (επιμηκης) locus possessionis eius. Magnus est et non habet finem, excelsus et immensus » (μεγας και ουκ ἔχει τελευτην, υψηλος και ἀμετρητος) Baruch III. 25.

THESIS XXXIV.

Deus adest creaturis omnibus secundum essentiam, praesentiam et potentiam.

« Immensitas divina cum adsignificatione existentium creaturarum est omnipraesentia, in qua non sine fructu doctores haec tria distinguunt, quod Deus intime adest omnibus creaturis per essentiam, itemque multiplice modo diverso per praesentiam et potentiam. »

Ad complendam doctrinam in thesi superiori expositam, hic spectamus attributum absolutum immensisatis secundum suam relationem rationis ad extra sive secundum coexistentiam rerum, quae sint in loco et spatio, aut quomodo cumque existere dicantur.

De coexistentia omnis loci et omnis spati et omnis creaturae (1) apud Deum et in intima praesentia Dei post ex-

(1) « Cum constet, eandem summam naturam non magis esse in omnibus locis, quam in omnibus que sunt, non velut quae continetur, quae penetrando cuneta continet; cur non dicatur esse ubique hoc sensu, ut potius intelligatur esse in omnibus, quae sunt, quam tantum in omnibus locis, cum hunc intellectum et rei veritas exhibeat, et ipsa localis verbi proprietas nequaquam prohibeat? Solemus namque localia verba saepe irreprehensibiliter attribuere rebus, quae nec loco sunt, nec circumscriptione locali continentur, velut si dicam, ibi esse intellectum in anima, ubi est rationalitas » s. Anselm. Monol. c. 23. Notanda haec sunt potissimum ratione praesentiae Dei in creaturis spiritualibus.

plicatam divinam immensitatem absolute spectatam nulla amplius potest esse difficultas. Eo ipso enim, quod creaturae actu existunt, Deus ratione suae immensitatis est eis necessario intime praesens; nec omnipraesentia secundum formalem suum conceptum in Deo aliud est, quam ipsa immensitas cum adsignificatione coexistentis creaturae. Solent vero theologi et ascetae cum Magistro 1. dist. 37. et s. Thoma 1. q. 8. a. 3. distinguere triplicem rationem, qua Deus est in omnibus creaturis per *essentiam, praesentiam, et potentiam.*

1º Quod in hac distinctione potissimum spectatur, illud est, ut declaretur Deum non solum in omnibus esse per operationem aliquam, qui gravissimus nonnullorum fuit error, sed esse ubique divinam ipsam naturam et substantiam; ut deinde explicite doceatur hanc existentiam Dei in omnibus non esse velut otiosam et inertem, sed esse maxime actuosam praesentiam primae causae omnis *esse* et omnis boni. Ceterum non omnes theologi eodem modo expllicant, quas distinctas rationes et relationes hisce nominibus significatas velint. S. Thomas ipse paulo aliter rem explicat in commentario ad 1. dist. 37. q. 1. a. 2, et aliter in Summa 1. q. 8. a. 3. Ambiguitas fere tota est in explicatione, quid significet esse in omnibus per *praesentiam*, prout distinguitur a modo existendi in omnibus per *essentiam et potentiam*. Angelicus in Summa 1. c. explicat: « est per *praesentiam* in omnibus, in quantum omnia nuda sunt et aperta oculis eius; » in commentario vero 1. c. « secundum hoc, inquit, quod operatur in re, dicitur esse in re per *praesentiam*.... et quia operatio non deserit virtutem divinam, a qua exit, ideo dicitur esse in re per *potentiam*, et quia virtus est ipsa essentia, ideo consequitur, ut in re etiam per *essentiam* sit. »

Quatenus itaque consideratur Deus in omnibus esse per *essentiam*, abstrahendo ab operatione Dei in creatura, a modo quo se manifestat, a donis quae conferit, a speciali ratione, qua creaturam elevat et sibi coniungit, sed spectata solum existentia essentiae per sese, Deus ubique necessario et eodem modo est. Cum hac vero existentia in

omnibus per *essentiam* nexum est, ut sit in omnibus per *potentiam*, quatenus omnia in toto suo *esse*, in omni sua perfectione, in omni suo actu pendent a conservatione et actione divina, quae ceterum est realiter ipsa essentia divina intime praesens. Pariter ex existentia in omnibus per *essentiam* consequitur, ut sit in omnibus per *praesentiam*, generatim quidem tamquam inspector et « oculus lucidior supra solem » tenens sibi intime praesentes creaturas tum omnes tum singulas; speciatim vero dicitur Deus esse in creaturis per *praesentiam singularem*, ubi sublato velut velamine sese praesentem ostendit singularibus manifestationibus, singularibus donis tum transeuntibus tum praesertim permanentibus, singulari elevatione et coniunctione creaturae secum ipso, praesertim creaturae rationalis, cui se ipsum velut tradit et speciali modo unit ut obiectum fidei, spei, charitatis, visionis et beatificae fruitionis.

2º Hinc manifestum est, Deum ubique per *essentiam*, non tamen ubique *eodem modo* esse per *potentiam* et *praesentiam*. Sic in Scripturis dicitur Deus speciali modo esse cum Abraham, Isaac et Iacob, cum Moyse, Iosue, Gedeone, Davide, Salomone etc. « Ero tecum et benedic tibi; » « noli timere, ego tecum sum » Gen. XXVI. 3. 24; XXXI. 3. 38; Exod. III. 12; Deut. XXXI. 23; Ios. I. 5. sqq.; Iud. VI. 16; 2. Reg. VII. 3. 9; 3. Reg. XI. 38. Pariter ubi Deus se manifestavit visionibus singularibus Iacob Gen. XXVIII. 17; Moysi Exod. III. 5, locus dicitur « domus Dei et porta coeli, » « terra sancta ». In tabernaculo et in templo dicitur Deus habitare, quia eum locum sibi voluit consecratum, ut in eo speciali modo se manifestaret tum signis sensibilibus, tum exauditione precum, et ut ibi speciali modo agnosceretur praesens, ac sibi praesenti cultus exhiberetur. « Sint oculi tui aperti super domum hanc die ac nocte, super domum, de qua dixisti, erit nomen meum ibi...ut exaudias deprecationem servi tui et populi tui Israel, quocumque oraverint in loco isto » 3. Reg. VIII. 29. 30.

Ex his etiam patet, quomodo Deus sit speciali modo in phaenomenis et apparitionibus, quibus suam praesentiam supernaturaliter manifestat, cuiusmodi in V. T. frequentes

sunt, et in N. T. columbae species super Christum baptizatum, linguae ignitae super Apostolos etc.

Ad animas rationales dicitur venire, in eis sanctificatis habitare et manere, tum quod eis praesens intime per essentiam in eis perpetuo diffundit et in eis conservat et amplificat pretiosa dona gratiae et charismata, quibus assimilatione supernaturali ad ipsum in adoptiva filiatione constituuntur; tum quod ita sanctificatis se ipsum immediate ut obiectum fidei, spei et charitatis exhibet. Manent ipsae animae in Deo tamquam obiectum paternae cognitionis et dilectionis, ut vitam aeternam eis conferat; et manet Deus in eis tamquam obiectum cognitionis et dilectionis filialis, ita ut mutua amicitia inter ipsas et Deum intercedat. Porro explicatur ex dictis specialis praesentia Dei Spiritus Sancti revelantis in prophetis et Apostolis, assistentis et gubernantis in Ecclesia: « Paracletus vobis cum in aeternum; » « ecce ego vobiscum omnibus diebus » Io. XIV. 16; Matth. XXVIII. 20.

In coelo vero Deus praesens sese in omnibus angelis et sanctis revelata facie manifestat, sese videndum, amandum et fruendum exhibens, sicut est, in plenitudine suae essentiae, veritatis, bonitatis et pulchritudinis, quae uno nomine dicitur gloria Dei. « Licet enim ubique esse non dubitetur, inquit s. Bernardus (in Ps. Qui habitat, serm. 1. n. 4), sic tamen in coelo est, ut ad eius comparationem nec esse videatur in terris. Propter quod et orantes dicimus: Pater noster, qui es in coelis. Sicut enim anima cum in toto quoque sit corpore, excellentius tamen et singularius est in capite, in quo sunt omnes sensus... unde quantum ad eum modum quo in capite est, cetera membra videtur quodammodo non tam inhabitare quam regere; ita si praesentiam illam cogitemus, qua beati angeli perfruuntur, videmur vix aliquam Dei protectionem et nomén habere. »

Praesentia autem omnium intima et sublimissima est Verbi in humana natura Christi per unionem hypostaticam, ubi Dei Filius naturam creatam et visibilem suam facit, atque ita secundum naturam assumptam persona di-

vina ipsa se reddit visibilem: « quod audivimus, quod vidi mus oculis nostris, quod perspeximus et manus nostra e contrectaverunt de Verbo vitae; et vita manifestata est et vidimus » 1. Io. I. 1. 2.

3° Ex his omnibus intelligitur, quomodo Deus licet necessario ubique praesens, dicatur accedere, venire ad creaturam, vel ab ea recedere et eam relinquere, et quomodo persona secunda ac tertia intelligantur mitti ad creaturam. Haec videlicet non possunt intelligi de praesentia simpliciter secundum essentiam; sed intelliguntur eo, quod Deus secundum praesentiam et operationem specialem modo declarato incipit aut desinit esse in creatura, ex qua utraque sive praesentia sive absentia mutatio, ut patet ex saepe iam repetitis, non oritur in Deo sed in creatura. « Nec ibi deest, ubi longe est; quia ubi non est per gratiam, adest per vindictam; omnia tangit, nec tamen aequaliter omnia tangit.... et cum ipse numquam sibimet ipsi sit dissimilis, dissimiliter tangit dissimilia » s. Gregor. M. in Ezech. I. I. hom. 8. n. 16.

Corollarium ad theses antecedentes. Si cum attributis immensitatis et aeternitatis Dei conferamus spatium et tempus, quod solet dici *imaginarium*, facile intelligitur, cum hoc utrumque extra mentis conceptum nihil sit reale, non nisi absurde illud cum immensitate, hoc cum aeternitate Dei confundi posse. Conceptum spatii imaginarii efformamus, dum negative abstrahimus ab existentia corporum sive potius a reali existentia omnis creaturae, quae in modo praesentiae limitata est, et positive intelligimus *possibilitatem* corporum et extensionis sive creaturarum existentium in indefinitum. Sicut vero Deus propter absolutam perfectionem suae praesentiae nullis subest limitibus loci et spatii realis; ita etiam nullis subest huiusmodi limitibus, qui tantum sint possibles. Sicut ergo Deus propter eminentiam suae praesentiae in spatio reali nullibi est *definitive* vel *circumscripte*, ubique vero per simplicem existentiam; ita propter eandem suam exemptionem ab omnibus loci relationibus limitantibus praesentiam, etiam in locis possibilibus, quae possumus in indefinitum concipere,

nulli est et ubique, licet ibi nulli rei sit *praesens*, quia ibi nulla res existit.

Similiter conceptum temporis imaginarii efformamus, negative abstrahendo ab omnibus successionibus realiter existentibus, et positive concipiendo successiones continuas in indefinitum possibles. Nullam autem concipere possumus, quae, si realiter existeret, non necessario foret coexistingens eidem aeternae et immutabili durationi divinae, cui coexistunt successiones temporum reales, quae nunc sunt.

Ex his porro intelligitur, corrigendum esse iudicium, si quis forte maiorem ac maiorem in indefinitum vel immensitatem vel durationem Dei sibi fingat. Immensitas enim est simplicissima absoluta perfectio in ordine praesentiae, semper eadem, qua Deus exemptus est ab omni limitatione locali; et aeternitas est simplicissima absoluta permanentia sine ulla possibili successione semper eadem. Spatia vero et loca, quibus Deus immensus praesens sit, et successiones ac tempora, quae Deo aeterno coexistant, possunt in indefinitum multiplicari, quin unquam ad ultimum terminum perveniatur. Secundum has successiones possiles particulae temporis *ante* et *post*, *prius* et *posteriorius*, duratio *maior* et *minor* explicari debent, quando illuc transferuntur, ubi nullum erat tempus sed divina tantum aeternitas, ut quando dicitur mundus creari potuisse citius vel tardius, et quaeritur, "cur potius tunc et non antea factus sit; quemadmodum quaeri potest, cur hic potius, ubi est, et non alibi." Vide disputationem Augustini Civ. Dei XI. 5, cuius haec est conclusio: "Quod si dicunt inanes esse hominum cogitationes, quibus infinita imaginantur loca, cum locus nullus sit praeter mundum, respondetur eis, isto modo inaniter homines cogitare praeterita tempora vacationis Dei, cum nullum tempus sit ante mundum."

SECTIO IV.

DE SCIENTIA DIVINA.

CAPUT I.

DE SPIRITALITATE DEI, ET DE DIVINA SCIENTIA IN SE CONSIDERATA.

THESES XXXV.

Deus spiritus est.

"In perfectionum, quas declaravimus, complexu continetur, Denum esse spiritum infinitum; quando igitur in Scripturis Deus spiritus esse dicitur, id sensu maxime proprio intelligi debet. Hoc ipsum nominatum ex contextu Io. IV. 24. demonstratur, et ex dependentia spirituum creatorum omniumque perfectionum spiritualium a Deo spiritu."

I. Nomine spiritus intelligimus substantiam, quae a) negative non habet partes reales sive constituentes sive integrantes; sed simplex est et una in se citra distinctionem et diffusionem plurium saltem substantialium componentium. Hanc vero simplicitatem in spiritu intelligimus non solum ut negationem partium, sed positive ut essentiale nobilitatem entis, quae gradum substancialium habentium perfectionem in compositione et ex compositione partium, aliquo saltem sensu infinite superat; ita nimur, ut nulla intensio talium perfectionum ad eam nobilitatem pertingere possit, sed sit nobilitas toto ordine superior. Est enim et intelligitur spiritus b) substantia immaterialis, h. e. negative non iners, vel agens solum extra se, vel in actione restricta ad composita et pendens a compositione; sed quae positive habet in se vitam intellectualem. Nempe ex sua ipsa essentia ordinata est, ut actu vitali intelligat verum et in se ipsa habeat veritatem formalem, et actu vitali tendat in bonum cognitum sub ratione boni ac amore illud amplectatur, et in bono sit beata. In his porro omnibus intimis actibus vitalibus spiritus simul habet intimam conscientiam suorum actuum, et conscientiam sui tamquam principii substantialis. Denique c) ex ipsa entis et vitae